

Podpora sociálnej kohézie v kontexte sociálnej práce – národné i medzinárodné dokumenty

Kvetoslava REPKOVÁ*

Úvod

„Sociálna kohézia je jednou z prvoradých potrieb rozširujúcej sa Európy a mala by sa chápať ako základný komponent podpory ochrany ľudských práv a dôstojnosti“ [29, s. 1]. Z hľadiska sociálnopolitického by sme sociálnu kohéziu mohli vymedziť ako *stav*, keď medzi porovnávanými sociálnymi subjektmi neexistujú zásadné disparity v prístupe k možnostiam uspokojovania ich potrieb. V nadväznosti na takéto všeobecné vymedzenie sa potom podporou sociálnej kohézie rozumie cieľavedomé formulovanie *súboru sociálnopolitických nástrojov*, ktorých uplatňovaním sa uvedený stav rovnosti príležitostí dosahuje. Stav sociálnej kohézie má svoju historickú dimenziu, to znamená, že sa dosahuje a hodnotí vždy v závislosti od úrovne poznania ľudí a od aktuálneho stupňa a priorít rozvoja spoločenských vzťahov. Jedným z nástrojov, ktorými sa dosahuje žiaduci stav sociálnej kohézie, je *sociálna práca*.

V predkladanom článku sa budeme venovať problematike sociálnej kohézie z hľadiska vymedzenia nového sociálneho modelu Európy, ktorý sa formuluje ako odraz doterajších efektov globalizácie a postmoderného vývinu ľudstva, ako odraz prehlbujúcich sa disparít medzi skupinami občanov, komunitami, národmi, spoločnosťami. Zámerom článku je poskytnúť čitateľovi informáciu o novodobých národných i medzinárodných dokumentoch, ktoré predurčujú sociálnej práci postavenie významného nástroja naplňovania vízie kohéznejšej Európy na začiatku nového milénia.

1. Sociálna kohézia v kontexte globalizácie

Pojem *sociálna kohézia* je v skutočnosti sociálnopolitický pojem, ktorý nie je exaktne definovaný. Pri vymedzení jeho obsahu sa opierame skôr o všeobecné sociálnopolitické ciele uskutočňované prostredníctvom mechanizmov súdržnosti a spolupráce než o samotné mechanizmy, na základe ktorých by sa dala sociálna kohézia definovať. „Kohézna spoločnosť je jadrom európskeho sociálneho modelu

* PhDr. Kvetoslava REPKOVÁ, CSc., Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Špitálska 4, 816 43 Bratislava 1

a je kľúčovým komponentom ekonomického rastu. Buduje na hodnotách solidarity, individuálnych a skupinových práv a zodpovedností a aktívneho občianstva“ [1, s. 20]. V akom kontexte potreba podpory sociálnej kohézie na začiatku nového milénia vzniká?

Ide predovšetkým o kontext efektov *globalizácie a postmodernity*. Z aspektu globalizácie je vývoj človeka procesom neustáleho vzd'ľavovania miesta vzniku jeho životných potrieb od miesta vzniku a distribúcie zdrojov na ich uspokojovanie. V prvotných formách organizácie spôsobov na uspokojovanie potrieb ľudí bola táto vzdialenosť minimálna, pretože jednotlivec, prípadne malá skupinka okolo neho spotrebovali len to a toľko, koľko sami vyprodukovali. Vznikom nadproduktu a spoločenskou deľbou práce sa však táto vzdialenosť stále zväčšovala, keďže jednotlivci a malé skupiny sa stále viac orientovali len na tvorbu určitých druhov tovarov či služieb a zvyšovala sa ich závislosť od tovarov a služieb iných. Diapazón výmeny zasahoval stále väčšie skupiny ľudí, komunity, spoločenstvá, celé národy. Tieto spoločenské celky začali predstavovať akýsi „veľký domov“ jednotlivca, s ktorým si ešte dokázal, aj keď často len prostredníctvom tovarov a služieb, udržať kontakt. Súčasná podoba a vízia globalizácie ide v rozširovaní tohto „domova“ ešte ďalej. Staví na idei posilňujúcej sa interakcie ľudí v spoločnom (jednom) svetovom priestore a systéme. Podľa A. Giddensa [16, s. 14] vychádza fenomenológia a podstata globalizácie z faktu, „...že my všetci teraz žijeme v jednom svete...“. Je to svet, v ktorom sú obrovské príležitosti pre komunikáciu a v ktorom sú čas a priestor koncentrované (Harvey, 1989, Giddens, 1990, pozri [16].) J. Midgley [17] charakterizuje globalizáciu cez vzrastajúcu integráciu medzinárodných aktivít v oblasti ekonomickej, sociálnej, politickej a kultúrnej. Globalizácia je výsledkom masívneho nárastu medzinárodného obchodu, pohybu finančného kapitálu, zlepšenia komunikačných možností a vzrastajúcej medzinárodnej kooperácie. Podporuje medzinárodné kontakty a posilňuje kultúrnu difúziu.

Politika kohézie, ktorá sa podľa názoru M. Barniera, člena Európskej komisie zodpovedného za regionálnu politiku a inštitucionálnu reformu, „zrodila“ v roku 1988, spája v sebe vzájomne sa podmieňujúce aspekty ekonomickej kohézie podmienenej globalizáciou a sociálnej kohézie podmienenej vznikom disparít medzi sociálnymi subjektmi práve vplyvom globalizácie. V tomto zmysle predniesol na pôde Európskeho parlamentu 31. januára 2001 druhú správu a ekonomickej o sociálnej kohézii. Pri identifikácii hlavných faktorov vplyvajúcich na politiku kohézie Európskej únie upozornil na dve skutočnosti:

a) radikálne zmeny v ekonomickom a sociálnom kontexte Európy spôsobené demografickými trendmi, globalizáciou a orientáciou na ekonomiku založenú na vedomostiach;

b) víziu rozširovania Európskej únie o 12 nových členov s posunutím ťažiska únie na Východ, ktoré môže viesť k prehlbovaniu disparít vnútri Únie.

Aj keď sa obsah pojmu *globalizácia* definuje viac v ekonomických termínoch, má významné sociálne, demografické, kultúrne a politické dimenzie. Vplyv v tejto sfére predstavuje, v porovnaní s vplyvom v oblasti ekonomickej, menej optimistickú stránku procesu globalizácie a jeho efektov. Napríklad J. Midgley tvrdí, že dezindustrializácia rozbila modernistický sen o stabilnom zamestnaní, o rastúcej prosperite a sociálnej harmónii. Jej výsledkom je fragmentácia spoločnosti, deprivácia ľudí, násilie a zúfalstvo. Z. Bauman a J. Gray [17] sa domnievajú, že globalizácia vyvoláva zjavnú sociálnu a politickú nestabilitu v krajinách, rast kriminality, oslabovanie tradícií rodiny a komunitného života, zvyšuje nerovnováhu v sociálnom postavení ľudí (na jednej strane ľudia s neuveriteľne vysokým individuálnym bohatstvom a na druhej strane 45 % svetovej populácie žijúcej v biede), spôsobuje rast nezamestnanosti, chudoby a sociálneho odcudzenia. Podľa J. Wolfensohna, prezidenta Svetovej banky „...svetová globalizácia by mala byť nástrojom na získanie príležitostí a začlenenie sa do svetového vývoja, nie strachu a istoty. Nie je v poriadku, keď najbohatších 20 % svetovej populácie získava polovicu svetových príjmov. Nie je v poriadku, keď 10 % populácie získava polovicu národného príjmu...“ [18, s. 12].

V globálnej ekonomike, ako uvádza G. Drover [5], sú mnohé krajiny limitované vo svojich kapacitách realizovať programy podporujúce sociálny blahobyt občanov a mnohí ľudia pripisujú túto úlohu iba malému počtu relatívne bohatých krajín. Aj zo záverov 24. osobitného zasadnutia Valného zhromaždenia OSN, ktoré sa uskutočnilo v júni 2000 v Ženeve, k hodnoteniu päťročného plnenia záväzkov Svetového summitu o sociálnom rozvoji v Kodani (1995) vyplýva, že zisky z globalizovanej ekonomiky sa naďalej rozdeľujú nerovnomerne a že chudobné krajiny zaostávajú stále viac za industrializovanými krajinami. Pokiaľ sa prospech zo sociálneho a ekonomického rozvoja nerozšíri do všetkých krajín, počet marginalizovaných ľudí bude vo všetkých krajinách narastať, a dokonca celé regióny zostanú marginalizované. Vplyv globalizácie na veľkú časť ľudí sveta sa často definuje v pojmoch súvisiacich so *sociálnym vylúčením* ako postmodernou formou označujúcou pozíciu menšiny ľudí, ktorí sú marginalizovaní z hlavného prúdu strednej časti spoločnosti (Abrahamson, 1995, pozri [19]). „Zmena v konceptualizácii chudoby odzrkadľuje základné zmeny v rozvrstvení súčasnej spoločnosti, ktoré sociológovia označujú ako prechod z „vertikálnej spoločnosti“ (v ktorej sme poznali triedy ľudí hore a triedy ľudí dole) smerom k „horizontálnej spoločnosti“, kde sa môžeme nachádzať buď v centre, alebo na periférii, takže problémom už nie je, či sme hore, alebo dolu, ale či sme „v kole“ (teda začlenení), alebo „von z kola“ (teda vylúčení)“ (Touraine, pozri [19, s. 21]).

Najvýraznejšou príčinou chudoby a sociálneho vylúčenia je *nezamestnanosť*. V súčasnosti neupozorňujeme iba na celkovo nízku mieru zamestnanosti pracovnej sily v Európe (v roku 1999 priemerne iba 62 %), ale aj na disparity v zamestnávaní občanov podľa určitých špecifických znakov. Európska únia zaznamenáva v porovnaní so Spojenými štátmi americkými nižšiu mieru zamestnávania žien (1/2 : 2/3), starších občanov a občanov so zdravotným postihnutím. Je v nej vyššia miera dlhodobej nezamestnanosti (polovica nezamestnaných je mimo pracovného procesu viac ako jeden rok) a výrazné regionálne disparity tak medzi jednotlivými krajinami, ako aj vnútri nich. Nízka miera zamestnanosti sa zaznamenala aj v sektore služieb. Všetky uvedené faktory Európska komisia identifikovala ako základné deficity zamestnanosti v Európe [23].

2. Sociálna politika ako produktívny faktor

A. Diamantopoulouová [18, s. 3], komisárka pre zamestnanosť a sociálne veci Európskej komisie, kladie v súvislosti s globalizáciou a novými trendmi vývinu v Európe dve základné otázky:

1. Ako môžeme využiť príležitosti, ktoré ponúka elektronický vek, na to, aby sme pomohli dosiahnuť náš cieľ, ktorým je plná zamestnanosť a podpora dlhotrvajúceho rastu?

2. Ako môžeme modernizovať a zlepšiť európsky sociálny model tak, aby sa uspokojovali staré i nové sociálne potreby a aby sa posilnili kapacity sociálnej politiky v podpore ekonomického rastu?

Diamantopoulouová teda obracia pozornosť na *chápanie sociálnej politiky ako produktívneho faktora*, ktorého uplatňovanie má priame ekonomické efekty. „Vychádzajúc z argumentu, že globalizácia je ľudský vynález, na základe ktorého by sa mal riadiť proces posilňovania blahobytu ľudí, sú potrebné nové idey, ktoré presiahnu defenzívnu kritiku globalizácie a využijú jej dynamiku v prospech sociálneho rozvoja“ [17, s. 13]. Na takýchto pozitívnych myšlienkach stavia *Nový program (agenda) Európskej únie v oblasti sociálnej politiky na roky 2000–2005 (Social Policy Agenda, ďalej SPA)*, ktorý prijala Európska komisia 25. júna 2000. Program bezprostredne nadväzuje na politické záväzky prijaté na summite v Lisabone (23.–24. marca 2000) k zamestnanosti, k ekonomickým reformám a sociálnej súdržnosti a premieta ich do konkrétnej činnosti. Účelom programu je čeliť novým sociálnym výzvam vyplývajúcim z transformácie európskeho hospodárstva, najmä pokiaľ ide o výzvu hospodárstva založeného na vedomostiach (*knowledge-based economy*). Program Európskej únie vychádza z toho, že už nepostačuje, aby sociálna politika plnila úlohu minimalizátora negatívnych sociálnych dôsledkov vyplývajúcich zo štruktúrnych ekonomických

zmien. Pre budúcnosť má modernizovaný európsky sociálny model a investovanie do ľudského faktora predstavovať zásadný vklad do udržiavania sociálnych hodnôt solidarity a spravodlivosti pri súčasnom zlepšení hospodárskej výkonnosti. Vzťah sociálnej politiky, ekonomickej (hospodárskej) politiky a politiky zamestnanosti znázorňuje obrázok 1.

Obrázok 1

Vzťah sociálnej politiky, hospodárskej politiky a politiky zamestnanosti v rámci SPA

Prameň: [18, s. 8].

Úzky vzťah medzi týmito tromi oblasťami je významný a zásadný. Je založený na princípe vzájomného stimulovania efektov. Základným kameňom fungovania tohto systému je trvalý ekonomický rast s nízkou infláciou a prílevom verejných financií, ktorý sa považuje za najdôležitejší pre zvyšovanie zamestnanosti a podporu sociálnej kohézie. Súťaž a konkurencia medzi výrobnými subjektmi sú síce na zlepšenie produktivity a rastu dôležité, ale samy osebe nezabezpečujú širšiu prosperitu v zmysle princípov sociálnej kohézie [8]. Tá totiž okrem otázky priamej tvorby zdrojov a ich rozdeľovania medzi sociálne subjekty (ekonomická kohézia) sústreďuje svoju pozornosť aj na vytváranie podmienok udržiavania a rozvoja sociálnej svojbytnosti ľudí v prípade, že sa z určitých dôvodov nemôžu aktívne zapájať do pracovného procesu a tvorby zdrojov (napr. z dôvodu veku, choroby, starostlivosti o blízkeho člena rodiny a pod.). Problematika podpory sociálnej kohézie zahŕňa systém sociálneho zabezpečenia, ďalej otázky zlepšenia prístupnosti ľudí k sociálnym právam, programy pre deti či opatrenia na zlepšenie sociálnej politiky sídiel [9]. Ide teda o vytváranie a uplatňovanie mechanizmov vytvárajúcich podmienky, keď z efektov globalizácie majú možnosť rovnomerne čerpať všetci ľudia, o dosiahnutie zlepšenia kvality života a štandardu pre všetkých, o uplatňovanie princípu solidarity medzi

občanmi, pomocou ktorého sa v spoločnosti dosahuje stabilita a širšie delená prosperita (sociálna kohézia). Sociálna kohézia, ktorá sa dosahuje v rámci uplatňovania dobre cielenej (orientovanej) sociálnej ochrany, sa tak považuje za základ prispôsobovania sa ekonomiky zmenám a poskytovania dobre pripravenej pracovnej sily. Vysoká kvalita vzdelávania a prípravy, prístupná všetkým, posilňuje sociálnu inklúziu a konkurencieschopnosť. Napokon, rast zamestnanosti podporuje udržateľnosť financovania systému sociálnej ochrany. Viac a lepších pracovných príležitostí v dynamickom a konkurencieschopnom hospodárstve zasa spätne posilňuje sociálnu kohéziu.

3. Sociálna politika a systém sociálnej práce

Vzhľadom na hlavné zameranie tohto článku sa budeme podrobnejšie zaoberať mechanizmami sociálnej politiky, ktorými štáty, osobitne Slovensko, presadzujú svoje záujmy vo vzťahu ku konkrétnym občanom, skupinám či komunitám. Jedným z týchto mechanizmov, resp. nástrojov, je *sociálna práca*. Autori, ktorí sa venujú otázkam globalizácie, postmodernity a deindustrializácie z hľadiska ich vplyvu na ľudský faktor a nebezpečenstvo sociálneho vylúčenia určitej skupiny ľudí z hlavného diania v spoločnosti, považujú sociálnu prácu za ich produkt a práve jej pripisujú spoluzodpovednosť za riešenie otázok sociálneho blahobytu ľudí.

Existuje veľa charakteristík pojmu *sociálna práca*. Z hľadiska podpory mechanizmov sociálnej kohézie však možno pre potreby tohto článku osobitne vyzdvihnúť vymedzenie obsiahnuté v *Návrhu odporúčania Výboru ministrov členských štátov Rady Európy pre sociálnych pracovníkov* z 29. októbra 1999 (bližšie pozri Repková [21]). Odporúčania sa opierajú o vyjadrenie, že „...zámerom Európy je dosiahnuť väčšiu jednotu medzi jej členmi s cieľom ochrany a uskuutočňovania ideálov a princípov, ktoré sú ich spoločným dedičstvom“. Sociálna práca sa v *Návrhu* považuje za nástroj uľahčovania sociálnej kohézie v štádiu spoločenských zmien, keď je potrebná osobitná podpora a ochrana určitých členov komunity. Podľa Š. Strieženca [25] vystupujú čoraz výraznejšie do popredia požiadavky na sociálnu súdržnosť, sociálnu ochranu a stabilitu. Stále častejšie si podľa neho uvedomujeme prítomnosť a hrozbu sociálnych vylúčení a sociálnych pascí, odkázanosť ľudí na pomoc niekoho iného, potrebu služieb na komunitnej báze atď. Všetky tieto prejavy sú odrazom dramatických spoločenských zmien.

Autori konceptov sociálnej práce na obdobie zmien vychádzajú z rozdielnej miery pripravenosti ľudí na ne. Väčšina občanov je sama alebo za pomoci rodiny, priateľov či komunity schopná vyrovnáť sa so zmenami a problémovými situáciami. Pre niektorých však môžu spôsobovať problémy a oslabovať ich schopnosť

efektívne sa správať, a preto potrebujú pomoc, radu, ochranu či osobitnú formu podpory. Formy riešenia takejto odkázanosti na pomoc sú zakomponované do jednotlivých nástrojov sociálnej práce, ktorých mediátormi vo vzťahu k občanom, ku skupinám či komunitám sú sociálni pracovníci. Sociálna práca tak v zmysle Návrhu odporúčaní predstavuje investíciu do budúcej prosperity (*welfare*) Európy.

Pre potreby rozvoja sociálneho školstva na Slovensku bola po roku 1998 prijatá nasledujúca definícia sociálnej práce: je to „...špecifická odborná činnosť, ktorá smeruje k zlepšovaniu vzájomného prispôsobovania jednotlivcov, rodín, skupín a sociálneho prostredia, v ktorom žijú, k rozvíjaniu sebaúcty a vlastnej zodpovednosti jednotlivcov s využitím zdrojov a schopností osôb a s využitím medziľudských vzťahov a zdrojov poskytovaných spoločnosťou. Je činnosťou v prospech klientov (jednotlivcov, rodín, skupín, komunít), ktorú je možné charakterizovať pojmami pomoc, podpora a sprevádzanie“ [28, s. 10]. Aj z tejto definície je evidentná vzťahová konštrukcia vzniku odkázanosti občana na pomoc v núdzi, keď ide o viac či menej dramatické zmeny vonkajších podmienok jeho života. Viacerí autori (napr. T. Bock, V. Novotná, V. Schimmerlingová) poukazujú na to, že hlavným zdrojom dezintegrácie občana, narušenia rovnováhy medzi požiadavkami jednotlivcov a spoločnosti sú predovšetkým vonkajšie podmienky života ľudí, nie primárne slabosť na strane samotných ľudí. Napríklad Bock [2] tvrdí, že historické korene vzniku sociálnej práce siahajú do obdobia industrializácie najmä vo veľkých mestách a centrách. Z poukázania na stratu rovnováhy medzi požiadavkami jednotlivca a podmienkami života v procese jeho interakcie s prostredím vychádza i novodobá definícia sociálnej práce formulovaná Medzinárodnou federáciou sociálnych pracovníkov [17].

Prepojenosť sociálnej práce na výzvy spojené so zmenou spoločenských podmienok vyplýva aj z toho, že sociálna práca je jednou z disciplín, ktorá je najviac zakotvená v legislatíve. Podľa C. Hanveya a T. Philota (pozri [27]) je potrebné uvedomiť si, že aktivity a úlohy v oblasti sociálnej práce musia byť viac ako predtým definované legislatívou a vládou, rovnako ako presadzujúcimi sa skupinami užívateľov a ich podporovateľmi (lobistami). Táto skutočnosť sa v podmienkach Slovenska prejavuje veľmi zreteľne, pretože príprava sociálnych pracovníkov i obsah ich činnosti sú veľmi významne podmienené princípmi a úlohami systému sociálneho zabezpečenia, osobitne systému sociálnej pomoci. Jej intervencie vo vzťahu k občanom sa v zmysle ustanovenia § 3 zákona č. 195/1998 Z. z. o sociálnej pomoci v znení neskorších predpisov uskutočňujú najmä prostredníctvom sociálnej práce. Ide o intervencie v rámci:

- sociálnej pomoci pri riešení hmotnej núdze občana, keď jeho príjem a príjem jeho rodiny nedosahujú zákonom stanovenú výšku, ktorá sa považuje za minimálnu na zabezpečenie ľudsky dôstojného života, prípadne na zabezpečenie základných životných podmienok;

- sociálnej pomoci pri uspokojovaní životných potrieb ľudí, ktorí majú z dôvodu vyššieho veku v tejto oblasti problémy;
- minimalizácie znevýhodnení, ktoré majú občania s ťažkým zdravotným postihnutím v štandardne usporiadanom životnom prostredí, formou individuálnej kompenzácie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia;
- sociálno-právnej ochrany detí a mladistvých, obhajoby ich práv a právom chránených záujmov, najmä v situácii zlyhávania prirodzeného rodinného prostredia;
- sociálnej pomoci spoločensky neprispôsobivým občanom (napr. z dôvodu drogovej závislosti, občanom vracajúcim sa z výkonu trestu odňatia slobody);
- sociálnej pomoci nezamestnaným občanom, ktorí po skončení obdobia na poberanie finančnej podpory v nezamestnanosti potrebujú pomoc pri zabezpečovaní základných životných podmienok.

Do hlavného prúdu záujmu sa v súčasnosti dostáva aj problematika rodovo podmieneného násillia, ktorá sa prestáva jednostranne interpretovať ako násillie páchané na ženách, ale chápe sa ako politika odstraňovania akýchkoľvek foriem rodovo podmienených znevýhodnení a diskriminácie, presadzovaná v rámci filozofie práva na rovnosť príležitostí.

Všetky uvedené situácie môžu bez potrebnej podpory a pomoci viesť u občana k nebezpečenstvu sociálneho vylúčenia a tým ku strate kontroly nad vlastným životom. Sociálna pomoc môže mať podobu sociálneho poradenstva či sociálno-preventívnej intervencie alebo môže byť poskytnutá ako sociálna služba či priama platba (ako sociálna dávka či kompenzačný peňažný príspevok). Výnimkou nie sú situácie rozličnej kombinácie týchto foriem v závislosti od potreby zvýšenia efektívnosti intervencie.

Okrem uvedených situácií funguje sociálna práca aj v kontextoch a prostrediach, ktoré nemôže zákon o sociálnej pomoci, vzhľadom na svoju vymedzenú vecnú pôsobnosť, priamo upravovať. Ide napríklad o sociálnu službu v zdravotníctve, sociálnu prácu v podnikovej sfére, sociálnu prácu v rámci penitenciárnej starostlivosti či v rámci kultúrno-osvetovej činnosti. V poslednom období sa rozpracúvajú základy sociálnej práce na školách a sociálnej práce vo vzťahu k environmentálnej problematike. Ide o kontexty, ktoré sú v rámci legislatívy sociálnej ochrany jej prirodzenou súčasťou (náš systém sociálneho zabezpečenia je poňatý užšie ako systém sociálnej ochrany v chápaní Európskej únie).

Prvoradou úlohou sociálneho pracovníka je maximálne podporovať občana, ktorý sa ocitol v stave núdze, alebo je ňou ohrozený, pri hľadaní vlastných zdrojov obnovy sociálnej suverenity tak, aby sa odstránili dôvody jeho odkázanosti na pomoc iných. Rešpektuje sa pritom rovnosť občanov v prístupe k jednotlivým formám pomoci a intervencií. Podpora sociálnej kohézie vyjadrená snahou o uplatňovanie rovnosti príležitostí však predsa len obsahuje v konkrétnych

historických etapách aj prvky nerovností. Súvisia s obmedzenosťou zdrojov na uspokojovanie potrieb ľudí a s následnou tvorbou priorít v oblasti sociálneho rozvoja na určité obdobia. Vznik nerovností ovplyvňuje aj rozmanitosť prostredí, v ktorých sociálny pracovník pôsobí, a situácií (sociálnych udalostí), na ktoré sa stav núdze potenciálne vzťahuje. Z uvedených dôvodov môže aj napriek deklarovanej rovnosti dochádzať za určitých okolností k vzniku sociálnych nerovností medzi občanmi. Ich korene spočívajú aj v nerovnakej senzitivnosti spoločnosti na rozličné prejavy a príčiny vzniku sociálnych udalostí v jednotlivých etapách spoločenského vývoja a v rozdielnom ovládaní efektívnych stratégií ich riešenia. V tejto súvislosti J. Keller [13] hovorí o otázke legitimizácie sociálnych nerovností. Podľa neho bola, je, a zrejme vždy bude každá spoločnosť diferencovaná do vrstiev a skupín, ktoré sa líšia svojím podielom na získavaní a spotrebe tovarov a služieb, prístupom k moci a výškou prestíže. Táto situácia je spôsobená nedostatkovosťou tovarov a služieb, pričom nastolenie rovnosti by predpokladalo túto nerovnosť odstrániť. Keller síce akceptuje snahu spoločnosti problém rozvrstvenia riešiť, poukazuje však na jej neschopnosť odstrániť ho úplne, keďže pokusy o odstránenie určitých nerovností vedú ku vzniku nových.

Na ilustráciu historicky sa formujúcich nerovností (v tomto prípade nerovností nie v pravom zmysle slova) možno uviesť situáciu, ktorá nastala po zavedení zákona o sociálnej pomoci do praxe v súvislosti s implementáciou systému kompenzácie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia, a súčasne systému riešenia hmotnej núdze občanov. Pod vplyvom „globalizácie myšlienok“ sa v podmienkach Slovenskej republiky začali koncom 90. rokov udomáňovať idey nezávislého života ľudí so zdravotným postihnutím, ktoré nás „kruto“ postavili pred otázku po desiatky rokov neriešeného problému rovnosti príležitostí ľudí so zdravotným postihnutím a bez neho vo všetkých oblastiach života (rodina, vzdelávanie, práca, voľný čas, občianske aktivity). Naštartovanie procesu vytvárania podmienok sociálnej a občianskej inklúzie občanov so zdravotným postihnutím, najmä ťažkého stupňa, vyžadovalo a vyžaduje investovanie nemalých finančných prostriedkov do debarierizácie životného prostredia, presadenia princípu univerzálneho dizajnu v architektonickom projektovaní i v informačných technológiách, prostriedkov vkladanych do asistenčných služieb, pomocou ktorých sa má obnoviť či skôr začať reálne uplatňovať právo týchto ľudí na svoju rodinu, školu čo najbližšie umiestnenú k miestu trvalého bydliska občana, alebo prácu najlepšie zodpovedajúcu kvalifikácii, pracovným ambíciám a rozvojovým schopnostiam. Vďaka všetkým takto naštartovaným intervenciám sa vytvoril dojem akejsi novodobej privilegovanej skupiny, ktorá sa rozsahom poskytovanej pomoci dostáva do „lepšej“ sociálnej situácie ako napríklad obrovská

skupina ľudí, ktorí bojujú o základné prežitie (v súčasnosti ide o vyše 600 000 občanov v hmotnej núdzi). V skutočnosti ide len o mylný dojem ovplyvnený absolútnou výškou finančných prostriedkov, ktoré sa za posledné obdobie čerpajú zo štátneho rozpočtu na účely kompenzácie tohto druhu. Pomerne nepresvedčivo vo vzťahu k tejto sume pôsobí rozsah finančných prostriedkov nasmerovaných do zabezpečenia základných životných podmienok veľkej skupiny nezamestnaných a členov ich rodín či ľudí, ktorí sa z akýchkoľvek dôvodov dostali do stavu hmotnej a existenčnej núdze.

Porovnanie intervencií sociálnej práce vo vzťahu k občanom s ťažkým zdravotným postihnutím a vo vzťahu k občanom v hmotnej núdzi sme použili ako príklad na zdôvodnenie potreby štruktúrovaného výkladu podpory sociálnej kohézie u sociálnych subjektov na rozličných úrovniach. Ide o typický vzorec nerovnosti, ktorej profilovanie je ovplyvnené dĺžkou trvania diskriminačného stavu (desaťročia u ľudí so zdravotným postihnutím verzus novodobý fenomén nezamestnanosti) a prístupnosťou individuálnych a spoločenských vzorcov na ich efektívne riešenie.

Podnetný výklad sociálnej kohézie z hľadiska jednotlivcov, skupín a spoločnosti ponúka J. W. Duyvendak [6]. Rozlišuje tri dimenzie kontaktov, ktoré súvisia s kohéziou/sociálnou kohéziou:

- kontakty vnútri skupiny (na tejto úrovni Duyvendak nepoužíva *pojmem sociálna kohézia*, ale iba *kohézia*; ide o kohéziu na úrovni skupiny);
- kontakty medzi skupinami (ide o skutočnú sociálnu kohéziu na úrovni spoločnosti ako celku);
- kontakty medzi občanmi a vládou (štátnou administratívou).

Podľa Duyvendakových záverov, formulovaných na základe skúseností v jeho vlastnej krajine, môže dôjsť k nedostatku sociálnej kohézie, čo sa v súčasnosti považuje za závažný sociálno-politický, ale aj odborný problém, dvoma spôsobmi. Prvý je založený na predstave krajiny, v ktorej by sa ľudia vôbec nespájali do skupín a existovali by len ako jednotlivci. Druhý síce predpokladá existenciu skupín, komunit, tie by však boli „zahľadené do seba“, neexistovala by medzi nimi komunikácia, čo by viedlo k výraznej fragmentácii štruktúr aj záujmov. Vplyv takýchto tendencií vývinu vnútri skupín a medzi nimi preukázali už staršie výskumy. Napríklad P. R. Hofstätter (1957) zistil, že znížením stykov členov skupiny s nečlenmi sa zväčšuje vonkajšia sociálna vzdialenosť skupiny od ostatných skupín [10]. Duyvendak konštatuje, že súčasným problémom spoločnosti nie je nedostatočná komunikácia a kontakt vnútri skupín, ale medzi nimi. Príťažlivým spôsobom sa v kontexte sociálnej kohézie venuje otázke individualizácie. Nepovažuje ju za príčinu poklesu sociálnej kohézie v spoločnosti tak, ako by sa to mohlo na prvý pohľad zdať. Vysvetľuje sociálno-psychologické zákonitosti

individualizácie, ktorú chápe ako výsledok rozličných druhov zoskupovania. Tvrdí, že „jednotlivci, ktorí sú členmi jednej či viacerých sociálnych sietí, sú často silnejšie „individuálni“ a nezávislí ako tí, ktorí žijú izolovane, atomizovane... Skutočná individualita znamená, že jednotlivci sa zúčastňujú života (sú členmi) viacerých skupín a inštitúcií. Z tých, ktorí nemajú možnosť vystupovať ako členovia skupiny alebo komunity, v ktorej sa narodili, iba ťažko vyzrejú nezávislé osobnosti. Musia existovať aj vzťahy medzi skupinami, ktoré poskytujú voľnosť a možnosť zmien medzi rozličnými skupinami. Skupiny musia byť vzájomne prepojené“ [6, s. 3].

Proces individualizácie sa môže týkať všetkých úrovní sociálnych subjektov (jednotlivcov, rodín, skupín, komunít, národov). Na všetkých týchto úrovniach je mimoriadne dôležitá vyváženosť medzi prejavovanou humanitou a solidaritou medzi členmi skupiny, medzi skupinami, komunitami, národmi, to na jednej strane, a ochranou práv jednotlivcov, skupín, komunít, národov, na strane druhej. Ako príklad historicky sa formujúcej nerovnosti medzi solidaritou, humanitou a rešpektovaním ľudských práv možno uviesť situáciu občanov s postihnutím. Ich spoločenská pozícia bola tradične budovaná na princípoch humanity a solidarity plodiacich závislosť, menej už na princípe dodržiavania ľudských práv a slobôd (bližšie k tejto otázke Repková [22]). Za významný pokrok v tejto oblasti nepovažujeme iba fakt, že sa začalo presadzovať právo ľudí s postihnutím na nezávislosť, sociálnu integráciu a účasť v živote spoločnosti (článok 15 Revidovanej Európskej sociálnej charty). Podstatné pre koncept podpory sociálnej kohézie je to, že uplatňovanie tohto práva sa chápe a postupne aj stáva súčasťou zvýšenej úrovne ochrany práv všetkých členov spoločnosti a súčasťou konceptu spoločenskej prosperity pre všetkých (*Society for all*). Princíp globálnej prosperity z opatrení, ktoré sa tradične vnímali skôr ako opatrenia smerované viac k jednotlivcom či vybraným skupinám, výstižne charakterizuje dokument *Implementation of the World Programme of Action concerning Disabled Person* takto: „...namiesto orientácie na sociálnu skupinu s osobitnými potrebami sa prechádza stále jasnejšie na vnímanie práv ľudí s postihnutím ako na predpoklad pokroku v sociálnych, ekonomických, kultúrnych, občianskych a politických právach pre všetkých“ [11, s. 2].

Významné miesto v podpore sociálnej kohézie pripisuje J. W. Duyvendak vzťahom v rovine štát (vláda, štátna administratíva) – občania. Rovnako ako je skupina zdrojom na sebaurčenie jednotlivca, tak je úlohou vlády podporovať sebaurčovacie hnutia občanov v rámci občianskych združení (organizácií). Podľa Duyvendaka „je v krajinách, kde je politika vlády otvorená sociálnym hnutiam a „sebaorganizovaniu“ a kde sa poskytuje dostatočný priestor pre takéto organizácie, výsledkom kvitnúca občianska spoločnosť... Sociálna kohézia

predpokladá aktívnu, intervenujúcu vládu, pretože iba takáto vláda môže rátať s občanmi, ktorí sú zapojení“ [6, s. 7]. V tejto súvislosti sa často používa pojem *posilnenie*, ktorý, podľa P. Magvašiho, „vyjadruje fakt, že politika, najmä vo vzťahu k slabším skupinám, má mimoriadny význam s cieľom objaviť či znovuobjaviť dôveru občana v seba samého, dôveru v schopnosti a zmysluplnosť organizovať sa a vstupovať do rôznych sociálnych vzťahov s inými občanmi či skupinami“ [15, s. 12].

Úvahy o sociálnej kohézii v interpretácii J. W. Duyvendaka a iných autorov zakončíme výstižnou formuláciou vzťahu troch dimenzií sociálnej kohézie: „...vzťah medzi občanmi a vládou je zásadný, pretože vláda formuluje rámec pre spoločnosť. Adekvátny rámec je nevyhnutnou podmienkou pre sociálne kohéznou spoločnosť, pretože poskytuje základ pre vzťahy v rámci skupín i medzi nimi“ [6, s. 7].

4. Sociálna práca v nadnárodnom meradle

Za novodobú požiadavku J. Midgley [16] pokladá skutočnosť, že od sociálnej práce a sociálnych pracovníkov sa v súčasnosti očakáva snaha posilňovať u ľudí medzinárodné povedomie. Sociálni pracovníci by mali chápať medzinárodné súvislosti, učiť sa zo sociálnopolitických koncepcií iných krajín a spolupracovať s pracovníkmi v sociálnej sfére v rozličných častiach sveta. Sociálna práca je profesiou mnohých tvárí (Morales, Scheafor, pozri [17]), pretože pracuje s jednotlivcami, s rodinami, so skupinami, s organizáciami a komunitami vnútri krajín i medzi nimi.

Táto rozmanitosť, ktorá je zjavná, však nebráni tomu, aby sociálna práca ako profesia jednotne stavala na spoločných hodnotách, poznaní a zručnostiach. Ide o hodnoty, ktoré vedú k podpore individuálneho blaha jednotlivcov, pričom sa berie zreteľ na ochranu sociálnej spravodlivosti v rámci podpory sociálnej kohézie skupín, komunit, národov a spoločenstiev. Základné princípy a hodnoty, na ktorých stavia sociálna práca v rámci podpory sociálnej kohézie na rozličných úrovniach, dokumentujú medzivládne projekty realizované v tejto oblasti v predchádzajúcom období. Pojem sociálna kohézia sa v nich využíva v troch významoch:

1. Kohézia v oblasti demokracie

Ide o presadenie zásad pluralistickej demokracie na všetkých úrovniach, zásady dodržiavania ľudských práv, pravidiel zákonnosti a zabezpečenia občanov.

Dôraz na potrebu kohézie v demokratickej spoločnosti ako takej súvisí podľa dokumentov Rady Európy s fenoménmi, ktoré by sme mohli zoradiť do troch kategórií:

- vo viacerých krajinách strednej a východnej Európy síce prebehli demokratické procesy, ale procesy reforiem vyžadujú kooperáciu, pomoc a podporu od ostatných európskych štátov;

- v európskom priestore existuje ešte veľa faktorov, ktoré neustále spôsobujú nestabilitu, napríklad neriešený problém s minoritami, národnostné napätia, intolerancia, nedoriešená otázka občianstva, nekontrolované migračné prúdy, korupcia atď., čo vyžaduje naliehavé riešenia;

- aj v krajinách s demokratickými tradíciami sa objavujú určité prejavy „nedostatku demokracie“, čo znižuje autoritu inštitúcií a frustruje občanov.

Sumárne by sme mohli povedať, že kohézia budovaná na princípoch demokracie vyplýva z potreby rešpektovať práva a slobody človeka bez ohľadu na jeho skupinovú či národnú príslušnosť a z potreby udržiavania základných hodnôt demokracie.

2. Sociálna kohézia a kvalita života

Potreba jej budovania vychádza zo skutočnosti, že európske krajiny sú v súčasnosti postavené pred také fenomény, ako je nezamestnanosť a sociálne vylúčenie, problémy so starnutím populácie a odkázanosťou na pomoc (závislosťou), pred veľké migračné prúdy a s tým súvisiace problémy s integráciou ľudí do nového prostredia, problémy súvisiace jednak s vyčerpaním prírodných zdrojov, jednak s nedostatočným využitím ľudských zdrojov, ako aj problémy s devastáciou životného prostredia. Tieto fenomény vedú k napätiu a ku konfliktom a ohrozujú stabilitu a sociálny progres.

Preto by sa multidisciplinárne vládne aj medzivládne programy mali venovať viacerým aspektom sociálnej, zdravotnej a environmentálnej politiky, pretože v kontexte týchto politík sa po dlhé obdobie formulovali práva, štandardy a normy. Mali by sa podporovať praktiky založené na jednote „princípov a činností“, pri implementácii rozličných projektov a aktivít by sa malo rozvíjať partnerstvo s neštátnymi organizáciami (vrátane sociálnych partnerov) a spolupráca so súkromnými inštitúciami pri financovaní týchto aktivít.

Ako projektové témy v tejto oblasti sa ponúkajú otázky významu partnerstva v podpore sociálnej kohézie, zamestnávania znevýhodnených skupín obyvateľov (napr. ľudí so zdravotným postihnutím, starších občanov, žien), nová reflexia sociálnej ochrany, aby sa zabránilo sociálnemu vylúčeniu, rovnováha medzi právami, povinnosťami a príležitosťami atď.

3. Kultúrna kohézia a kultúrny pluralizmus

Potreba budovania kultúrnej kohézie a kultúrneho pluralizmu vychádza z toho, že kontinent trápia intolerancia a xenofóbia, náboženský fundamentalizmus a fanatizmus, neschopnosť akceptovať odlišnosť akéhokoľvek druhu a pôvodu.

Držiteľ Nobelovej ceny za mier O. Arias to vyjadril slovami: „Najkrajšou a najobohacujúcejšou charakteristikou ľudského života je rozmanitosť (*diversity*) – rozmanitosť, ktorá nesmie byť nikdy dôvodom k nerovnému zaobchádzaniu. Potláčanie rozmanitosti ochudobňuje ľudský rod. Musíme ju podporovať a upevňovať, aby sme dosiahli spravodlivejší svet pre nás všetkých. Aby mohla existovať rovnosť, musíme zanechať filozofiu štandardov, ktoré definujú, ako by mal vyzerať normálny ľudský život alebo normálna cesta k dosiahnutiu úspechu a šťastia...“ [14, s. 6].

Politické, sociálne a ekonomické zmeny preto vyžadujú prípravu ľudí (najmä mladých) na flexibilitu a mobilitu, na zamestnanie a každodenný život, rovnako ako na európske občianstvo v demokratickej, multijazykovej a multikultúrálnej Európe. Vyžaduje sa ich vzdelávanie a tréning v problematike demokratických hodnôt a kultúrnej rozličnosti [12].

A práve sociálna práca môže, podľa N.-T. Tana [17], elimináciou diskriminácie, nespravodlivosti a útlaku premosť priestor medzi hodnotami (často iba hlásanými – pozn. autorky) a realitou.

5. Úlohy sociálnej práce v podpore sociálnej kohézie v národnom i nadnárodnom meradle

K tomu, aby mohla sociálna práca „profesionálne odpovedať“ na výzvy vyplývajúce z potreby zvýšenia sociálnej kohézie medzi jednotlivcami, skupinami, komunitami, národmi a spoločnosťami, musí sa realizovať niekoľko postupných krokov [17; 18]:

- sociálni pracovníci si musia byť plne vedomí týchto zmien, musia chápať ich dynamiku a podmienenosť; študenti i pracovníci v oblasti sociálnej práce by sa mali vzdelávať v chápaní, v analýzach a v interpretácii nových spoločensko-historických realít a mali by byť schopní implementovať ich vo svojej práci;
- mal by sa posilňovať medzinárodný rozmer sociálnej práce, účasť sociálnych pracovníkov v medzinárodných spoločnostiach;
- sociálni pracovníci by sa mali stať aktívnymi šíriteľmi myšlienok, ktoré súvisia s procesom globalizácie, vrátane objasňovania nadväzných problémov, a to na národnej i medzinárodnej úrovni; profesionálne asociácie na medzinárodnej úrovni by mali pomáhať vo vzťahu k vládam regulovať globálne ekonomické aktivity;
- sociálna práca si potrebuje osvojiť také praktické formy činnosti, ktoré reflektujú súčasné ekonomické a sociálne reality; za jeden z takýchto prístupov sa považuje *sociálny rozvoj* (*social development*). Tento prístup sa usiluje o dosiahnutie a podporu dlhotrvajúcej harmónie medzi sociálnym blahobytom a ekonomickým rastom. Je založený na dvoch axiómoch:

– ekonomický rozvoj by mal byť inkluzívny, integrovaný a trvalo udržateľný a mal by prinášať osob pre všetkých;

– sociálny blahobyt by mal byť orientovaný na investície do podpory schopnosti ľudí participovať na produktívnej ekonomike.

Potrebu spoločného postupu v regulácii globálnych ekonomických aktivít prostredníctvom nástrojov sociálnej práce dokumentuje, okrem iného, založenie *Medzinárodnej federácie sociálnych pracovníkov (International Federation of Social Workers, ďalej IFSW)*, ktorá je „vrcholovou organizáciou bojujúcou za sociálnu spravodlivosť, ľudské práva a sociálny rozvoj prostredníctvom rozvoja sociálnej práce, dobrých praktík a medzinárodnej spolupráce medzi sociálnymi pracovníkmi a ich profesnými organizáciami“. Združuje 85 organizácií zo 70 krajín sveta s viac ako 460 000 členmi. Filozofia IFSW vychádza z toho, že sociálna práca má univerzálne uplatnenie v procese uspokojovania ľudských potrieb vyplývajúcich z medziosobných interakcií a v procese rozvoja ľudského potenciálu. V tomto procese sebanapĺňania a sebaurčenia ľudí využíva sociálna práca poznatky z oblasti zákonitostí ľudského správania a vývinu spoločnosti. V Ústave IFSW sa uvádza tieto jej úlohy:

- skvalitňovať sociálnu prácu ako profesiu prostredníctvom medzinárodnej kooperácie, špeciálne prostredníctvom jednotne uznávaných profesionálnych hodnôt, štandardov, etiky, ľudských práv, tréningov a pracovných podmienok;

- podporovať vznik národných organizácií sociálnych pracovníkov alebo profesných zväzov (združení) sociálnych pracovníkov či národných koordinátorov v prípade, že je to potrebné;

- podporovať organizácie vo zvyšovaní participácie sociálnych pracovníkov v procese plánovania a formulovania zásad sociálnej politiky v národnom i medzinárodnom meradle, podporovať kvalitatívny rozvoj činnosti sociálnych pracovníkov a tvorbu profesionálnych štandardov v tejto oblasti;

- povzbudzovať kooperáciu medzi sociálnymi pracovníkmi vo všetkých krajinách;

- poskytovať priestor na diskusiu a výmenu ideí a skúseností prostredníctvom odborných stretnutí, študijných pobytov, výskumných projektov, publikácií a ostatných metód komunikácie;

- budovať a vytvárať podmienky pre trvalé vzťahy medzinárodných organizácií, ktoré majú spojitosť s otázkami sociálneho rozvoja a blahobytu ľudí.

V júli 2000 usporiadala IFSW v Montreáli celosvetovú odbornú konferenciu k úlohám sociálnej práce v etape globalizácie. V spolupráci s ňou sa má v auguste 2001 konať európsky seminár *Managing Conflicts in Social Work – Dealing with Contradictions*, na organizácii ktorého sa bude významne podieľať *Asociácia sociálnych pracovníkov na Slovensku* ako člen IFSW.

Východiská formulovania takejto odbornej aktivity vychádzajú z potreby vyjasnenia nových teoretických pohľadov na základné zameranie sociálnej práce, ktorým je participácia jedincov, skupín, komunít v ekonomickom a sociálnom živote verzus ekonomická a sociálna vylúčenosť, konflikty z prostredia mikrosveta individuálnych životných príbehov vo svetle makrosveta politických a ekonomických systémov.

Ďalšou významnou medzinárodnou organizáciou v tejto oblasti je *International Council on Social Welfare* (ďalej ICSW). Tento medzinárodný výbor bol založený v roku 1928 v Paríži ako nevládna organizácia. V súčasnosti združuje národné a lokálne organizácie z viac ako 80 krajín celého sveta. Tieto organizácie reprezentujú desiatky tisíc komunitných organizácií v krajinách, ktoré pracujú priamo s občanom, ktorý sa ocitol v núdzi napríklad z dôvodu chudoby, zdravotného postihnutia, choroby, nezamestnanosti alebo distresu. Pomáhajú mladým ľuďom, migrantom, utečencom, starším občanom, rodinám a iným skupinám či jednotlivcom, ktorí patria medzi sociálne ohrozené skupiny s pravdepodobnosťou nebezpečenstva sociálneho vylúčenia. Za Slovenskú republiku je členom ICSW *Slovenská humanitná rada*.

O úlohe všetkých týchto subjektov pri podpore rozvoja kohéznej spoločnosti a pri zvyšovaní kvality života pre všetkých nepriamo pojednáva aj *Social Policy Agenda* na roky 2000–2005. Európskej komisii pripisuje úlohu hlavného iniciátora a katalyzátora zmien a zodpovednosť za monitoring stupňa implementácie programu. Výbor ministrov Európskeho parlamentu bude zastrešovať iniciatívy legislatívne. Od národných vlád a regionálnych autorít sa očakáva spracovanie vlastných implementačných plánov programu. Sociálni partneri na všetkých úrovniach by mali plniť úlohu negociátorov pri prijímaní rozhodnutí a mali by vyvíjať iniciatívy k modernizácii sociálnych rámcov makroekonomických politík. Významnú úlohu v procese implementácie programu zohrávajú aj občianske združenia a celý neštátny sektor. Aktivity neštátneho sektora by mali byť priamym výrazom rozvoja inkluzívnej politiky, a takisto rovnakých príležitostí pre všetkých [24, s. 14].

V rámci tohto systému úloh a zodpovedností doplnených o úlohy vyplývajúce z Návrhu odporúčania Výboru ministrov členských štátov Rady Európy pre sociálnych pracovníkov z 29. októbra 1999 by sa dali pracovne zhrnúť záväzky, ktoré pri podpore sociálnej kohézie v súčasnosti vyplývajú sociálnej práci z jej postavenia v systéme sociálnej politiky a rozvoja. Mohli by sme uvažovať o určitých rovinách, ktoré sú hierarchicky usporiadané:

- *Rovina vstupu do rozhodovacích procesov zameraných na ekonomickú reformu z hľadiska ich vplyvu na ľudský faktor v nadnárodnom i národnom meradle.* Sociálna práca na tejto úrovni vystupuje v role facilitátora sociálneho

rozvoja a vyváženého postupu v otázkach ekonomickej a sociálnej reformy. Na tejto úrovni sa od sociálnych pracovníkov očakáva aj účasť vo výskume predikcie prijímania určitých zmien v ekonomickej oblasti a presadzovania princípov sociálneho rozvoja (*social development*) a trvalo udržateľného rozvoja (*sustainable development*).

- *Rovina vstupovania do sociálneho plánovania a programovania.* Sociálni pracovníci by sa mali aktívne zapájať do tvorby nadnárodných, národných i regionálnych rozpočtov zameraných na sociálny rozvoj a blahobyť, mali by sa zúčastňovať pri formulovaní priorít sociálnych programov na určené obdobia. Na tejto úrovni sa dokonca očakáva ich rola iniciátorov a manažérov postupov.

- *Rovina interpretácie podstaty ekonomických postupov a javov vo vzťahu k jednotlivcom a ku skupinám.*

- *Rovina interpretácie podstaty princípov rovnosti príležitostí, kultúrneho pluralizmu a kvality života.* Sociálna práca na týchto dvoch úrovniach zabezpečuje informovanosť ľudí o základných konceptoch ochrany ľudských práv, slobôd o dimenziách kvality života a poskytuje jednotlivcom a skupinám možnosť získavať korektívnu alebo novú sociálnu skúsenosť v uplatňovaní týchto konceptov. Ide o sociálnu prácu preventívneho charakteru, ktorou sa v komunitách vytvárajú priaznivejšie podmienky na pozitívne prijímanie rôznorodosti ľudí. Môže ísť napríklad o spoločné edukatívne stretnutia ľudí, ktorí predtým fungovali separovane (ľudia so zdravotným postihnutím a ľudia zdraví), o poskytovaní sociálnych služieb v integrovanom prostredí nešpecifikovanom podľa vybraných sociálnych znakov (napr. vek, vierovyznanie).

- *Rovina prípravy sociálnych subjektov na zmysluplné využívanie podporných programov Európskej únie či iných podporných fondov.* Ide o postupné zavádzanie projektovej metódy do sociálneho rozvoja a práce, ktorá umožňuje operatívne reagovať na vzniknuté potreby sociálnych subjektov na rôznych úrovniach. Vo vzťahu k problematike sociálnej kohézie ide v členských štátoch Európskej únie napríklad o *Európsky sociálny fond*, *Európsky regionálny rozvojový fond* a *Kohézny fond*. V rámci prípravy krajín strednej a východnej Európy na vstup do Európskej únie zasa napríklad o programy PHARE, ISPA či SAPARD.

- *Rovina priamych intervencií v prípade, že občan sa z akýchkoľvek dôvodov dostal do stavu núdze (hmotnej či sociálnej).* Ide o sociálnu prácu ako praktickú prípadovú činnosť, ktorá aktuálne zasahuje pri zlyhaní prirodzených zdrojov svojbystnosti jednotlivcov a rodín a zvyšuje ich pripravenosť na prijímanie efektov sociálnej práce na vyšších úrovniach (napr. na úrovni preventívnych aktivít). Na tejto úrovni sa aktivizujú nielen orgány miestnej štátnej správy, ale aj nešťastný sektor ako poskytovateľ sociálnych služieb a intervencií formou sociálneho poradenstva či prevencie.

Opísali sme vybrané úlohy sociálnej práce v podpore sociálnej kohézie, ktoré nesúvisia s priamymi záväzkami pri vytváraní ekonomických podmienok na odstraňovanie disparít medzi jednotlivcami, skupinami, komunitami a spoločnosťami, keďže tie súvisia s celkovou hospodárskou politikou krajín a regiónov. Súvisia skôr so zvyšovaním pripravenosti ľudí na zmeny, s ich informovanosťou o podstate zmien a so sprístupňovaním efektívnych stratégií v situácii, v ktorej by zmeny mohli viesť k ohrozeniu ich sociálnej a celkovej životnej integrity.

Došlo 25. 11. 2000

Literatúra

- [1] Annual Report '97. Luxembourg, Office for Official Publication of the European Communities 1998.
- [2] BOCK, T.: Sozialarbeit/Socialpolitik. In: Faxlexikon der sozialen Arbeit. Frankfurt am Main, Deutschen Verein für öffentliche und private Fürsorge 1993, s. 835–838.
- [3] BARNIER, M.: Presentation of the Second Report on Economic and Social Cohesion. <http://www.europa.eu.int>
- [4] Záverečná deklarácia hláv štátov a vlád členských krajín Rady Európy. In: Draft Recommendation of the Committee of Ministers to Member States on Social Workers. Strassbourg, 29. 10. 1999.
- [5] DROVER, G.: Redefining Social Citizenship in a Global Era. In: TAN, N.-T. – ENVALL, E.: Social Work around the World. International Federation of Social Workers 2000, s. 29–49.
- [6] DUYVENDAK, J. W.: Social Cohesion. [Referát na konferencii *The Social Quality of Europe*.] Ministry of Health, Welfare and Sport the Nederland 1997.
- [7] Európska sociálna charta (Charta, Protokoly, Revidovaná charta). Bratislava, Academia Istropolitana, Informačné a dokumentačné stredisko o Rade Európy 2000.
- [8] European Employment and Social Policy: A Policy for People. Luxembourg, Office for Official Publication of the European Communities 2000.
- [9] European Committee for Social Cohesion. [4. Meeting.] Strassbourg, Council of Europe, 5. apríla 2000.
- [10] GEIST, B.: Kohézia. In: Veľký sociologický slovník. Praha, Victoria Publishing 1992, s. 169–170.
- [11] Implementation of the World Programme of Action Concerning Disabled Peron. Interim Report of the Secretary-General. United Nations, Economical and Social Council 1999.
- [12] Intergovernmental Programme of Activities for 1998. Strassbourg, Council of Europe Publishing 1998.
- [13] KELLER, J.: Úvod do sociologie. Praha, Sociologické nakladatelství 1997.
- [14] LINDQVIST, B.: Policies and Programmes for People with Mental Disabilities. Disability Tribune, november 1999, s. 6–7.
- [15] MAGVAŠI, P.: Úvodný prejav ministra práce, sociálnych vecí a rodiny SR na konferencii o plnení záväzkov Svetového summitu o sociálnom rozvoji. In: Zborník príspevkov z národnej konferencie o plnení záväzkov Svetového summitu o sociálnom rozvoji. Bratislava, 3. apríla 2000, s. 8–12.
- [16] MIDGLEY, J.: Globalization, Capitalism and Social Welfare. In: Social Work and Globalization. International Federation of Social Workers 2000, s. 13–28.

- [17] MIDGLEY, J.: Globalization, Postmodernity and International Social Work. In: TAN, N.-T. – ENVALL, E.: Social Work around the World. International Federation of Social Workers 2000, s. 191–199.
- [18] MMF a SB v Prahe bez návrhov na reformy. Hospodársky denník, 27. 9. 2000, s. 2–7.
- [19] NÁDAŽDYOVÁ, M.: Sociálne vylúčenie: Skutočná hrozba alebo vymyslený problém? In: Zborník príspevkov z národnej konferencie o plnení záväzkov Svetového summitu o sociálnom rozvoji. Bratislava, 3. apríla 2000, s. 19–22.
- [20] NOVOTNÁ, V. – SCHIMMERLINGOVÁ, V.: Sociální práce, její vývoj a metodické postupy. Praha, Katedra sociální práce a vzdělávání dospělých FF UK 1992.
- [21] REPKOVÁ, K.: Projektovanie v sociálnej práci. Stratégie, koncepcné východiská i praktické otázky. Bratislava, EPOS 2000.
- [22] REPKOVÁ, K.: Zdravotné postihnutie – obraz z galérie nášho poznania. Bratislava, EPOS 1999.
- [23] Social Work and Globalization. Montreal, International Federation of Social Workers 2000.
- [24] Social Policy Agenda. Luxembourg, European Commission. Directorate General for Employment, Industrial Relations and Social Affairs 2000.
- [25] STRIEŽENEC, Š.: Prístupy v sociálnej práci na Slovensku. Práca a sociálna politika, 2001, č. 1, s. 5–9.
- [26] TAN, N.-T. – ENVALL, E.: Social Work: Challenges in the New Millenium. In: TAN, N.-T. – ENVALL, E.: Social Work around the World. International Federation of Social Workers 2000, s. 4–10.
- [27] THOMAS, M. – PIERSON, J.: Dictionary of Social Work. London, Collins Educational 1995.
- [28] TOMEŠ, I. – BENEŠOVÁ, L.: Systém sociálního školství na Slovensku. Praha, Personnel, s. r. o. 1998.

THE SUPPORT OF SOCIAL COHESION IN THE CONTEXT OF SOCIAL WORK – DOMESTIC AND INTERNATIONAL DOCUMENTS

Kvetoslava REPKOVÁ

Men's living conditions are changing perpetually. The dynamics of such changes, mainly due to the effects of globalisation and post-modernity, reaches the stage when lot of people are threatened by a real danger of social exclusion, and are endangered by a social and personable disintegration. One observes evident signals of the decrease of social cohesion within the framework of partner, family and wider social relations.

Social work as a product of historical development is ascribed by modern social science to bear a direct responsibility for the alleviation of negative globalisation effects related to individuals and to groups, communities, and societies in national and supranational scale.

In order to be able to engage themselves in a qualified way in the problems of supporting the individual social welfare of individuals and social cohesion of groups, communities and societies, social workers must be acquainted with philosophic and socio-political aspects of social cohesion.

This is based on the principles of democracy in rights and liberties for everybody, on principles of social quality and cultural plurality (observance and respect towards men's diversity). Information of such type is presented in this paper.